

מוסקים בדמעה: סיכום עונת המסיק 2019

הקשר אל האדמה הוא חלק בלתי נפרד מהזהות האישית והקולקטיבית של החקלאים הפלסטינים בגדה המערבית. בין הסוגים השונים של עבודת האדמה נודעת משמעות גדולה במיוחד לגידול הזיתים, עד כדי כך שעץ הזית, על פרוו, עליו וענפיו, הפך לסמל לאומי של ממש. בנוסף לכך, למסיק נודעת חשיבות רבה מבחינה כלכלית. יבול הזיתים מהווה מקור הכנסה משמעותי למשפחות רבות של חקלאים בגדה, וענף גידול הזיתים הוא חלק חשוב מהכלכלה הפלסטינית.

במהלך שנות הכיבוש וההתנחלות הישראלית בשטחי הגדה המערבית ספגה מסורת זו פגיעות קשות, שאף התגברו עם חלוף הזמן, אם כתוצאה מאלימות ישירה של חיילים ושל מתנחלים ואם כתולדה של מנגנון התיאום בגדה המערבית. כיום, במספר רב של אזורים אסור לפלסטינים לעבד את אדמתם ללא תיאום עם הצבא. תיאום זה מתבצע באמצעות המת"קים. מנגנון התיאום נועד לכאורה להגן על החקלאים הפלסטינים ולספק להם הגנה מפני אזרחים ישראלים המבקשים להפריע למסיק ולמנוע מהם לעבד את אדמתם וכן כחלק מסידורי הביטחון של התנחלויות ומאחזים לא חוקיים; בפועל, המנגנון צמצם את העבודה בחלקות החקלאיות לימים ספורים בעונת החריש ובעונת המסיק.

העדויות שגבה יש דין מראות שהצבא הישראלי ומדינת ישראל אינם עומדים במחויבותם לדין ההומניטרי הבין-לאומי, המטיל על הריבון בשטח כבוש חובה אקטיבית להגן על רכושם של תושבי המקום, ולנקוט פעולות שיבטיחו את יכולתם ליהנות מקניינם.¹ גם בית המשפט העליון הישראלי נקט בגישה זו, בהדגישו את חובתו של המפקד הצבאי להגן על ביטחונם וקניינם של התושבים המקומיים.² אולם המציאות הנוכחית במטעי הזיתים הפלסטינים היא מציאות של גזל והרס. בדיווח זה כלול מידע על עבירות שבוצעו כלפי חקלאים פלסטיניים ורכושם במהלך עונת המסיק של 2019. יש להדגיש שלארגון יש דין אין כוונה לתעד את כלל האירועים המתרחשים בגדה המערבית. לכן מסמך זה מתייחס רק לאירועים שדווחו לנו ושבהם טיפלנו.

לפני תחילת המסיק: עבודת הכנה

כחודש לפני תחילת עונת המסיק נערכה ביש דין עבודת הכנה שכללה מיפוי של המקומות בהם תועדו עבירות או קשיים בקיום המסיק בשנים קודמות, וכן מיפוי של בעיות החוזרות מדי

¹ על הכוח הכובש מוטלת החובה לשמור על רכוש הפרטי של האוכלוסייה המוגנת: "יש לכבד את כבוד המשפחה וזכויותיה, חיי אדם ורכוש פרטי [...]". סעיף 46 לתקנות הנלוות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה (1907).
² "[...] יש לפעול להבטחת ביטחונם של החקלאים הפלסטינים המגיעים לעבודה החקלאית וככל שהדבר נדרש, להגן עליהם בעת שמתבצעת העבודה החקלאית. את ההגנה על החקלאים הפלסטינים יש לפרוש תוך מינימום הפרעה לעבודה החקלאית", מתוך בג"ץ 9593/04, ראשד מוראר ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון ואח', פסק דין משנת 2006.

שנה ומונעות מחקלאים למסוק בהצלחה. בהתאם למיפוי נשלחו פניות מקדימות אל הגופים האחראים על אכיפת החוק בגדה המערבית.

בעוד שהפניות הקודמות הציבו דרישות כלליות להיערכות לקראת המסיק, בעונת המסיק של 2019 נקט ארגון יש דין בגישה שונה: **התמקדות באזורים ספציפיים ובבעיות הרלבנטיות להם**. כחודש לפני תחילת המסיק שלח משרדו של היועץ המשפטי של יש דין מכתב אל מפקד הצבא בגדה המערבית, יועמ"ש הגדה המערבית ומפקד מחוז ש"י של משטרת ישראל. מכתב מקדים זה נשלח בשם 6 חקלאים פלסטינים מכפרים שונים. המכתב פירט עבירות שבוצעו כלפי חקלאים אלה ורכושם בין השנים 2016-2018 בחלקות הסמוכות להתנחלויות ומאחזים בלתי חוקיים סמוכים. על סמך ניסיון העבר, במכתב נדרשו גופי אכיפת החוק בגדה להבטיח הגנה על החקלאים ועל העצים שבחלקותיהם בתקופת המסיק. בנוסף המכתב ציין בקשות שונות לשם הקלה על עבודתם של החקלאים הפלסטינים.

בנוסף למכתב זה שלח הצוות המשפטי של יש דין מכתב שני אל מפקד הצבא בגדה המערבית, יועמ"ש הגדה המערבית וראש המנהל האזרחי. במכתב זה פורטו פעולות של הצבא שהובילו להפרעות ולהגבלות שונות של מסיק הזיתים של תושבי הכפר קדום בעבר, וכמו כן צוינו בו בקשות לקיום ימי מסיק רבים יותר ללא הפרעות וללא דחיות.

במהלך המסיק: מעקב, דיווח וטיפול

עבירות פליליות על ידי מתנחלים

עם תחילתו של המסיק בראשית חודש אוקטובר החלו תחקירני השטח לדווח על אירועים שונים ברחבי הגדה המערבית. האירוע הראשון עליו דווח התרחש ב-2 באוקטובר במטע השייך לתושב הכפר בורין שליד שכם: "בסביבות השעה 17:00 ראיתי מביתי המשקיף אל החלקה המדוברת מתנחלים בשטח החלקה וכוחות צבא או משטרה בסביבה וראיתי את המתנחלים בורחים. הבנו שאירעה בשטח גניבה אך לא עשינו כלום. חשוב להבהיר שבגלל הצורך בתיאום איננו יורדים לחלקה ללא תיאום". (מתוך עדותו של א"ע, תיק יש דין 4533/19) בסך הכל, תחקירני השטח של הארגון גבו עדויות הנוגעות ל-28 אירועים נפרדים, אותם חילקנו ל-5 קטגוריות. אירוע קוטלג לקטגוריה מסוימת על פי הפגיעה הראשית שהתקיימה במסגרתו. עם זאת חלק מהאירועים כללו פגיעות מכמה סוגים:

- 7 מקרים של אלימות מתנחלים
- 20 מקרים של פגיעה ברכוש, מתוכם 16 מקרים של גניבת זיתים ו-4 מקרים של השחתת עצים

- מקרה אחד של פלישה חקלאית

מתוך תיקים אלה הוגשו 6 תלונות במשטרה. לגבי 21 אירועים אחרים העדיפו הפלסטינים שלא להגיש תלונה.

תחקירני השטח של יש דין גבו עדויות על 20 מקרים של פגיעה ברכוש: נזק בלתי הפיך נגרם ל-70 עצי זית ב-4 אירועים שונים. בנוסף, יש בידינו מידע על גניבה של יבול זיתים מלמעלה מ-650 עצים ב-16 אירועים שונים. ידוע לנו על נזקים אחרים לעצים ועל גניבות נוספות, אולם היקפם המדויק אינו ידוע. במרבית המקרים בהם נגנבו זיתים ו/או הושחתו עצי זית היה מדובר בחלקות שהגישה אליהן מצריכה תיאום דרך מפקדות התיאום והקישור והפלסטינים מנועים מלהגיע לאדמות בחופשיות: כך היה ב-15 מתוך 20 מקרים.

בנוסף נגבו עדויות בעקבות 7 מקרים של אלימות שהפעילו מתנחלים על חקלאים פלסטינים. ברוב המקרים המתנחלים הגיעו בקבוצות קטנות, עד 10 אנשים, ותקפו את החקלאים בזמן שעבדו בחלקה. רוב התקיפות בוצעו על ידי שימוש באבנים, מוטות ברזל ומקלות. בחלק מהתקיפות נגרמו לפלסטינים פציעות שהצריכו לטיפול רפואי.

מניעת גישה על ידי הצבא

כפי שקרה בעונות קודמות, גם השנה הפיצה לשכתנו של יועמ"ש הגדה המערבית מסמך בשם "מסיק הזיתים – דף מידע למפקד (2019)" בקרב חיילים המשרתים בגדה המערבית. תחת הכותרת "גישה לאדמות חקלאיות וסגירת שטחים" מודגשת נקודת המוצא: "יש לאפשר לתושבים הפלסטינים גישה חופשית לאדמות חקלאיות שבבעלותם". לאחר מכן מרחיב המסמך לגבי נהלים בדבר סגירת שטחים מסוגים שונים, וממשיך ומדגיש את "חובת ההתערבות של חיילים למניעת ביצוע עבירה", את "חובת שת"פ עם כוחות המשטרה בזמן האירוע" ואת "חובת הדיווח המאוחר וחובת מסירת עדות ותיעוד". מהעדויות שגבה יש דין עולה כי חיילים אינם נוהגים בהתאם להנחיות אלה.

ב-16 באוקטובר הגיעה למשרד היועץ המשפטי של יש דין התשובה למכתב המקדים הראשון מאת לשכת מפקד פיקוד מרכז. המכתב חזר על הנהלים המנחים את פעולות הצבא בזמן המסיק, וצוינו בו במילים כלליות פעולות בהן נקט המפקד הצבאי כדי לשמור על נהלים אלה. לבסוף, המכתב הנחה את יש דין "לפנות לגורם הרלוונטי במת"ק או למשטרת ישראל" כאשר מתרחשים "אירועים חריגים".

בין ה-18 באוקטובר ל-22 באוקטובר נתקלו **תושבי הכפרים קריות וא-לובן** מדי יום בחיילים שהפריעו לעבודתם ומנעו מהם גישה לחלקותיהם. החיילים, אשר בחלק מהמקרים הצטרף

אליהם רכז הביטחון (רבש"ץ) של ההתנחלות עלי, דרשו מהחקלאים לצאת מהאדמות בטענה שמדובר בשטח צבאי סגור - על אף שהיה מדובר באדמות שנמצאות בשטח B ואשר הגישה אליהן אינה מצריכה תיאום. משסירבו החקלאים להתפנות, השליכו לעברם החיילים רימוני גז והלם.

בעקבות האירועים, ב-22 באוקטובר שלח היועץ המשפטי של יש דין פנייה דחופה לצבא בשם החקלאים, אך זו לא הביאה לכל שינוי. בשל כך, ב-24 באוקטובר הגיש היועץ המשפטי של יש דין [עתירה דחופה](#) לצו על תנאי לבג"ץ, בדרישה לאפשר לחמישה חקלאים מקריות למסוק ללא הפרעה מצד חיילים או אזרחים ישראלים. רק לאחר הגשת העתירה נבדק הנושא על ידי רשויות המדינה. הבדיקה העלתה כי נעשה טעות על ידי נציג המינהל האזרחי והחיילים: החלקות הרלבנטיות סומנו במפות שנשאו עימם הכוחות כדורשות תיאום, ולכן החיילים חשבו שיש למנוע את גישתם של החקלאים לאדמות. לאחר גילוי הטעות, ולאחר שעברו כמה ימים, חזרו החקלאים אל חלקותיהם ומסקו ללא תיאום מראש.

באותם הימים בהם תושבי קריות החלו להיתקל בחיילים בחלקותיהם, זכו **תושבי הכפר קדום** לטיפול מסוג שונה. שלושת ימי המסיק שתואמו עבורם באמצעות המת"ק הפלסטיני צומצמו ליום אחד בלבד. הודעה על כך נמסרה למועצת הכפר ב-21 באוקטובר, ערב אחד לפני יום המסיק הראשון שתואם. לביטול זה לא ניתן הסבר ואף פנייה של מועצת הכפר למת"ק הפלסטיני לא זכתה למענה. לאחר ששתי פניות דחופות אל המפקד הצבאי ויועמ"ש הגדה המערבית לא נענו, הגיש הצוות המשפטי של יש דין קדם בג"ץ למחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, בדרישה לאפשר את המסיק. רק אחרי שננקט צעד זה, ולאחר שעברו 3 שבועות מהפנייה הדחופה הראשונה, התקבלה תשובה מיועמ"ש הגדה המערבית. בתשובה זו נטען כי בוצע תיאום לכל החלקות של הכפר בסוף נובמבר, וכי התיאום לסוף אוקטובר אינו מוכר להם. ראש מועצת קדום שלח את התשובה הזו למת"ק הפלסטיני, וכתוצאה מכך תואמו 5 ימי מסיק (24 עד 28 בנובמבר 2019), מועדים מאוחרים יחסית. תחקירני השטח של יש דין גבו עדויות בעקבות שני מקרים בהם נגנב יבול זיתים מחלקות השייכות לתושבי קדום. במקרה אחד נגנבו זיתים מכ-65 עצים, ובמקרה שני נמסקו בגניבה כ-90 עצי זית. שני המקרים התרחשו בימים בהם בעלי האדמות היו מנועים מלהגיע לחלקותיהם על מנת למסוק את העצים. במילים אחרות, העבריינים מנצלים את המצב בו על חקלאים נאסר להגיע לאדמותיהם כדי לגזול את פירות עבודתם.

סביר מאד להניח כי ללא הליווי המשפטי צמוד שהעניק הארגון, לא היו החקלאים מקדום ומקריות יכולים לממש את זכותם למסוק את עצי הזית בחלקותיהם. עוד סביר להניח שבמקומות רבים בגדה המערבית נתקלו חקלאים רבים בבעיות ובחסמים דומים, וללא סיוע כזה נותרו חסרי אונים מול המנגנון הישראלי.

בנוגע לכפרים עוורתא, פרעתא ודיר שרף, שהיו כלולים גם הם במכתב המקדים, נודע ליש דין על כמה מקרים של גניבות יבול, ואף במספרים גדולים יותר מבשנים שעברו, אולם לא נגבו שם עדויות. לא נודע לנו על אירועי אלימות שם. בנוסף, ובשונה משנים קודמות, התיאומים למסיק נעשו רק למחצית השנייה של נובמבר, ולא במועדים מוקדמים יותר של העונה. בקרב תושבי כפר א-סאויה חקלאים רבים לא יצאו למסוק כלל בשל חשש רציני מחבורות של "נערי גבעות", שהשתלטו על אזורים שמסביב להתנחלות רחלים הסמוכה.

מסקנות

- גם בעונה זו של המסיק, כמו בשנים קודמות, הנוכחות הדלילה של כוחות משטרה וצבא סייעה למתנחלים בהפגנת נוכחותם המאיימת בשטחים החקלאיים, והקלה על ביצוע עבירות קלות כחמורות. **על גופי האכיפה להבטיח את שלומם של החקלאים ואת יכולתם לעבד את אדמתם, כפי שהם מחויבים על פי הדין הבינלאומי ואף כפי שקובעים נהלי הצבא.**
- לאור הפער הגדול שהתקיים בין הצהרות הצבא לבין המציאות בכרמי הזיתים שבגדה, **על הצבא להבטיח כי הוראותיו מתבצעות בפועל ולעקוב מקרוב אחר המתרחש בשטח.**
- תיאום מועדי המסיק לימים המאוחרים של העונה אפשרה למתנחלים לגנוב את הפרי או לפגוע בעצים לפני שהחקלאים הספיקו להגיע לחלקות על מנת למסוק. **על הצבא להקדים את ימי המסיק וכן לדאוג לשמירה מספקת על החלקות שאליהן הוא מגביל את גישת הבעלים.**